

گزارش نشست نقد و بررسی مجموعه کتب "تجربه‌نگاری معلمان دینی"

❖ مقدمه و هدف از برگزاری نشست

دانشکده روانشناسی دانشگاه تهران میزبان نشست جهت نقد و بررسی مجموعه کتاب‌هایی بود که به مستندسازی تجارب معلمان دینی مدارس اسلامی پرداخته‌اند. هدف اصلی این جلسه، ایجاد پیوند میان نظریه‌های دانشگاهی و فعالیت‌های عملی معلمان در حوزه پیچیده تربیت دینی بود. در این برنامه، اساتید دانشگاه، دانشجویان و دست‌اندرکاران حوزه تعلیم و تربیت حضور داشتند. در ابتدای جلسه، دکتر مرادی به این نکته اشاره کرد که مطالعه تجارب واقعی معلمان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا پیچیدگی‌های حرفه معلمی، به‌ویژه در عرصه آموزش دینی، امری نیست که بتوان آن را صرفاً از متون تئوریک فراگرفت.

❖ روایت شکل‌گیری پروژه از منظر دکتر ضیایی (مؤسسه متن)

دکتر ضیایی، پژوهشگر اثر و به نمایندگی از مؤسسه ناشر، توضیح داد که این پروژه در طول سه دهه و در سه مرحله اصلی به سرانجام رسیده است:

- **دهه اول (۱۳۷۳ تا ۱۳۸۳)، دوره احساس نیاز:** ایده اولیه این پروژه زمانی شکل گرفت که مسئولان مدرسه علوی در پی تأسیس مدرسه‌ای بر اساس الگوی تهران در یک شهرستان، به موفقیت مطلوب دست نیافتند. این امر موجب شد تا این پرسش مطرح شود: چگونه می‌توان تجارب موفق را به شیوه‌ای مدون ساخت که برای دیگران نیز قابل انتقال و استفاده باشد؟ در این دوره، تلاش‌ها برای ترغیب معلمان به نگارش تجارب خود، نتیجه‌بخش نبود.
- **دهه دوم (۱۳۸۳ تا ۱۳۹۳)، دوره یافتن روش‌شناسی مناسب:** در این دوره، تمرکز بر یافتن روشی دقیق برای ثبت تجارب قرار گرفت و در نهایت، مصاحبه عمیق، نشست‌های گروه کانونی، مورد کاوی، درس گفتار و ... به عنوان روش‌هایی علمی برای ثبت دقیق جزئیات انتخاب شد. هدف از این کار، ایجاد انگیزه در سایر معلمان برای به اشتراک گذاشتن تجربیاتشان بود.
- **دهه سوم (۱۳۹۳ تا ۱۴۰۳)، دوره ارائه نظام آموزشی:** در این مرحله، تلاش شد تا از مجموعه تجارب گردآوری‌شده، یک "نظام" یا ساختار آموزشی منسجم استخراج شود. تمرکز اصلی بر سه حوزه معلم راهنما، آموزش دینی و مدیریت قرار گرفت.

دکتر ضیایی تأکید کرد که هدف این پروژه، صرفاً خاطره‌نگاری نیست، بلکه هدف اصلی، تبدیل دانش ضمنی (مهارت‌ها و تجارب نانوشته) معلمان به دانش صریح (مدون و قابل آموزش) است. برای تحقق این هدف، با ۲۳ پیشکسوت دینی (با سابقه ۱۵ تا ۲۰ سال) در مدرسه علوی مصاحبه شد و محتوای نهایی پس از بازبینی، منتشر گردید.

❖ دیدگاه‌های انتقادی دانشگاهیان

در ادامه، اساتید دانشگاه به بیان دیدگاه‌های تحلیلی و انتقادی خود پرداختند:

• نقد خانم دکتر سجادیه، دانشیار دانشگاه تهران:

- ایشان اشاره کرد که در متون، گاهی مرز میان «جدید بودن» یک تجربه و «صحیح و مطلوب بودن» آن شفاف نیست.
- ایشان نسبت به نگاه صرفاً تحسینی به تجارب هشدار داد، زیرا چنین نگاهی مانع از تأمل و بازاندیشی برای بهبود می‌شود.
- از دیدگاه وی، تجارب نباید به مثابه «نسخه‌ای آماده» تلقی شوند، بلکه باید زمینه‌ای برای گفتگو میان "کارگزاران فکور" (معلمان اهل تأمل) فراهم آورند.
- ایشان پنج راهبرد برای تقویت نگاه نقادانه پیشنهاد داد: اتخاذ موضع چالشی‌تر از سوی مصاحبه‌شوندگان و مصاحبه‌کنندگان، تدوین مقدمه و مؤخره تحلیلی برای کتاب‌ها، فراهم‌سازی امکان نقد مستقل توسط پژوهشگران بیرونی و ایجاد فرصت مشاهده مستقیم کلاس‌ها.

• نقد دکتر مرادی، استادیار دانشگاه تهران:

- فرض قطعی بودن موفقیت: در کتاب‌ها، موفقیت این مدارس یک اصل بدیهی فرض شده است. این پرسش مطرح است که آیا این موفقیت، معلول روش‌هاست یا نتیجه‌گزینش دانش‌آموزان خاص؟
- عدم انسجام و ساده‌انگاری: در مواردی، دیدگاه‌های مطرح‌شده در کتاب‌ها فاقد انسجام لازم بوده و مفاهیم پیچیده‌ای چون «فطرت» به شکلی ساده‌انگارانه تبیین شده‌اند.
- خطر رویکرد خودبسنده‌گی: این تصور که «حقیقت در اینجا منحصر است»، رویکردی خطرناک است که می‌تواند مانع از رشد و بهبود شود.

❖ پاسخ به نقدها و توضیحات تکمیلی

دکتر ضیایی ضمن پذیرش ضرورت نقد، بیان داشت که این کتاب‌ها در وهله اول برای مخاطبانی نوشته شده‌اند که در ابتدای مسیر مدرسه‌داری هستند و نقد عمیق را برای مراحل آتی پروژه مناسب‌تر دانست. ایشان رسالت مؤسسه متن را تبدیل دانش ضمنی به صریح عنوان کرد و تحلیل و نقد مدل‌ها را بیشتر بر عهده جامعه دانشگاهی دانست.

ایشان پنج ویژگی کلیدی نظام آموزش دینی در مدرسه علوی را چنین معرفی کرد:

۱. گستردگی و حجم بالا: از نظر تعداد معلمان، تنوع فعالیت‌ها و ساعات آموزشی.
۲. همسویی و هماهنگی: وجود هماهنگی کامل میان معلمان (با حذف نیروهای ناهمسو).
۳. استمرار: حضور مستمر آموزش دینی در تمام مقاطع تحصیلی.
۴. تنوع و انعطاف‌پذیری: به کارگیری روش‌های متنوع آموزشی متناسب با شرایط سنی.
۵. عمل‌گرایی: تمرکز ویژه بر اجرا و پیاده‌سازی عملی رویکردها.

در ادامه، خانم دکتر ایروانی بر لزوم نقدپذیری بیشتر مدارس برای رشد درونی تأکید کرد. خانم دکتر سجادیه نیز به تحلیل چند مفهوم کلیدی در کتاب‌ها پرداخت که می‌توانند واجد پیامدهای نامطلوب باشند:

- تربیت تشعشعی: نگرانی از اینکه این روش به «تلقین» منجر شود.
- از دغدغه‌مندی تا کنترل‌گری: خطر تبدیل دغدغه تربیتی معلم به «کنترل افراطی» دانش‌آموز.
- از الگوپردازی تا الگوستایی: خطر افراط در الگوپنداری و ایجاد انتظار «عصمت» از معلم.

❖ پرسش و پاسخ و مشارکت حضار

در بخش پایانی، حضار به طرح دیدگاه‌ها و پرسش‌های خود پرداختند که مهم‌ترین آن‌ها عبارت بودند از:

- امکان تعمیم تجارب به مدارس دولتی.
  - موضوع «قرنطینه» بودن برخی مدارس اسلامی و فاصله آن‌ها از واقعیات جامعه.
  - میزان کاربرد تجارب معلمان پیشکسوت برای نسل جدید معلمان همان مدارس.
- دکتر ضیایی در پاسخ‌های نهایی، بر استقبال از خوانش‌های نقادانه تأکید کرد و به همکاری با مؤسسات دیگر جهت آموزش معلمان مدارس دولتی و غیردولتی اشاره نمود.

❖ جمع‌بندی نهایی

جلسه با تأکید بر اهمیت تداوم گفتگو میان حوزه نظر (دانشگاه) و حوزه عمل (مدرسه) به پایان رسید. مستندسازی تجارب ارزشمند معلمان گامی ضروری است، اما این فرآیند بدون همراهی با نگاهی نقادانه و بازاندیشی مستمر، به پویایی و بهبود حقیقی منجر نخواهد شد.